

Роман Ткачук

Якщо тобі немає 18-ти...

Видання третє, виправлене та доповнене

Інститут громадянського суспільства
2003

ББК 67.304.4
Я50

Я50 Якщо тобі немає 18-ти..: /Уклад. Р.Ткачук. — 3-тє вид., випр. та допов. — К.: [Ін-т громад. сусп-ва], 2003. — 28 с.— (Знайте свої права і вмійте їх захищати).

ISBN 966-7672-34-4

Актуальні запитання з уваги на молоду неповнолітню людину й вичерпні відповіді з проблем, що її хвилюють, — суть цього посібника.

Серед читачів видання, ясна річ, вгадуються не лише ті, кому ще нема 18. Права та обов'язки молодих годиться знати й дорослим. Для обопільної користі.

ББК 67.304.4

Видання третє, виправлене та доповнене.

Підготував Роман Ткачук за виданням «Якщо вам немає 18-ти»

Автор висловлює вдячність Державному центру соціальних служб для молоді за надану інформацію яка відображена у цій роботі.

«The production of this booklet was made possible by financial support from the UK Department for International Development through the DFID Citizens Advice and Information Service Project in Ukraine»

Книга видана у рамках проекту з «Підтримки мережі громадських інформаційно-консультативних послуг», що реалізовується за фінансової підтримки Міністерства Великої Британії з питань міжнародного розвитку.

ISBN 966-7672-34-4

© Інститут громадянського суспільства

ДО ТЕБЕ

Ти молодий, енергійний, сповнений честолюбних намірів. Ти хочеш приборкати світ, але тебе ще не сприймають усерйоз. Дорослі посміхаються: «Почекай, підростеш».

Тобі здається, що ти знаєш усе чи майже все. Але твої мрії нездійсненні лише тому, що ти неповнолітній! Швидше б стати дорослим! Швидше б позбутися цього перехідного віку!

Але не квапся. Почитай і подумай. Ти вже багато що можеш. Понад те, твій вік багато в чому надає переваги перед дорослими. І ці переваги варто знати й використовувати. Так само варто знати і пам'ятати, що кожен новий день наближає тебе до повноліття. І те, що вчора вважалося дитячими пустощами, сьогодні стає правопорушенням, а то й злочином, за який відповідати уже не батькам, а тобі.

Це видання і є спробою показати тобі, що ти вже можеш, що тобі гарантує закон і що він від тебе вимагає.

Отже, тобі ще немає 18 років, ти — неповнолітній. Не переживай, молодість — єдиний недолік, який минає дуже швидко. Скористайся своєю молодістю!

Що таке дієздатність громадян і як це пов'язано з віком?

Здатність громадянина своїми діями набувати цивільних прав і створювати для себе цивільні обов'язки називають цивільною дієздатністю.

У повному обсязі цивільна дієздатність набувається з настанням повноліття, тобто після досягнення вісімнадцятирічного віку.

У випадках коли законом дозволяється одружуватися до досягнення вісімнадцятирічного віку, громадянин, якому ще не сповнилося вісімнадцять, набуває дієздатності в повному обсязі з моменту одруження (стаття 11 Цивільного кодексу України – далі ЦКУ).

Які особливості прав неповнолітніх у віці від 15-ти до 18-ти років?

Це цікавий і динамічний вік. Ти ще ніби й не дорослий, але й уже не дитина. Цивільне законодавство України передбачає особливості прав і обов'язків особи у цьому віці. Ти вже можеш не тільки навчатися, ти можеш працювати і навіть укладати угоди. Хоча й не всі (ст. 13 ЦКУ).

ПАМ'ЯТАЙ:

у віці 15-18 років ти маєш право укладати угоди за згодою своїх батьків (усиновителів) або опікунів. Проте ти маєш право самостійно укладати дрібні побутові угоди, самостійно розпоряджатися своєю заробітною платою або стипендією, здійснювати авторські або винахідницькі права на свої твори, винаходи, раціоналізаторські пропозиції і промислові зразки, права на свої відкриття.

ОБЕРЕЖНО!

За наявності достатніх підстав орган опіки та піклування може обмежити тебе в праві самостійно розпоряджатися своєю заробітною платою або стипендією. Такою підставою може стати твоя поведінка, стосунки з батьками, зловживання алкоголем чи наркотиками.

У віці до 15 років ти можеш самостійно укладати лише дрібні побутові угоди. Всі інші угоди від твого імені можуть укладати батьки (усиновителі) або опікун.

ПАМ'ЯТАЙ!

Недійсною є угода, укладена неповнолітнім, який не досяг віку 15 років, крім дрібних побутових угод.

Угода, укладена неповнолітнім (віком 15-18 років), може бути визнана судом недійсною за позовом батьків (усиновителів) або опікун. Кожна із сторін за такими угодами зобов'язана повернути другій стороні все одержане нею за угодою майно, а за неможливості повернення – відшкодувати його вартість у грошах.

Дієздатна сторона зобов'язана, крім того, відшкодувати другій стороні її витрати або пошкодження її майна, якщо вона знала або повинна була знати про недієздатність другої сторони.

Як одержати добру освіту?

Право на освіту гарантується Конституцією України та іншими нормативними актами України, зокрема Законами «Про освіту», «Про середню освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про позашкільні заклади навчання» «Про вищу освіту» тощо. Воно забезпечується розгалуженою системою навчально-виховних закладів, їхнім відкритим характером та різними формами навчання – очною, вечірньою та заочною.

Здійснюючи право на освіту, учні, студенти, курсанти, слухачі мають право на:

- вибір профілю, форм навчання, індивідуальних програм, позакласних занять;
- користування навчально-виробничою, науковою, культурно-спортивною, побутовою, оздоровчою базою навчально-виховного закладу;
- доступ до інформації в усіх галузях знань;
- участь у науково-дослідній, дослідно-конструкторській та інших видах діяльності, конференціях, олімпіадах, виставках, конкурсах;
- одержання направлення на навчання, стажування в інших закладах, у тому числі за кордоном, продовження освіти за професією, спеціальністю відповідно до одержаної кваліфікації;
- безпечні та нешкідливі умови навчання та праці;
- забезпечення гуртожитками, інтернатами, стипендіями;
- захист від будь-яких форм експлуатації, фізичного та психічного насильства, від дій адміністрації, педагогів, інших працівників, які порушують права або принижують їхню честь, гідність (ст. 46 Закону «Про освіту», далі – ЗПО).

В Україні існують:

- дошкільні виховні заклади (ст. 27 ЗПО),
- загальна середня освіта (ст. 28 ЗПО),
- професійна освіта (ст. 31 ЗПО),
- вища освіта (ст.33 ЗПО).

Загальна середня освіта забезпечує розвиток дитини як особистості. Держава визначає соціально необхідний мінімум обов'язкових вимог до рівня й обсягу загальної середньої освіти.

Здобуття загальної середньої освіти у навчально-виховних закладах в обов'язок освітнього мінімуму оплачується державою.

Навчання в загальноосвітній школі починається з 6– або 7-річного віку. Обов'язковим є навчання в школі до 15 років.

Професійна освіта громадян здійснюється на базі середньої освіти.

Вища освіта в Україні здійснюється на базі повної загальної середньої освіти.

В Україні вищими навчальними закладами є:

- технікум;
- коледж;
- інститут;
- консерваторія;
- академія;
- університет.

Випускникові державного або іншого акредитованого навчально-виховного закладу видається документ про освіту встановленого зразка (атестат, диплом).

ПАМ'ЯТАЙ!

Лише перша вища освіта може бути одержана безоплатно за державний кошт. Якщо ти через деякий час захочеш одержати другу вищу освіту, за неї треба платити.

Якщо ти вирішив одержати вищу освіту у недержавному навчальному закладі, з'ясуй наскільки надійним є цей заклад. Чи має він ліцензію на право надання вищої освіти і чи достатньо кваліфіковані викладачі тут працюють? Адже тепер цінують не диплом, у якому є запис про отримання престижної спеціальності. Цінуються передусім знання, які можна одержати лише від кваліфікованих викладачів, які зазвичай працюють саме у престижних вузах, де є традиції навчання та відповідні викладацькі школи.

Також за бажанням ти можеш отримати Міжнародний студентський квиток (далі ISIC), якщо ти студент стаціонарної форми навчання будь-якого навчального закладу України і не досяг 35 річного віку!

Це досить нова послуга на території України, хоча у світі вона працює більш ніж 30 років і є поширеним явищем серед студентів світу.

ISIC має більше переваг ніж наш рідний затертий студентський, тому що це одночасно й платіжна картка, й міжнародне посвідчення особи і статусу студента, але ПАМ'ЯТАЙ у разі втрати картки, що трапляється, нажаль, досить частенько, потрібно терміново повідомити Банк, рахунок буде заблоковано, поки ти не отримаєш нової картки.

Щоб отримати ISIC тобі потрібно звернутися зі своїм старим студентським квитком, паспортом та ідентифікаційним кодом (або ксерокопіями цих документів) та власною фотокарткою розміром 3x4 до Банку.

Додаткова інформація щодо ISIC:

- Вартість відкриття приватної карки – 25 гривень.
- Незнижувальний залишок – 50 гривень або 10 доларів США.
- Оплата за зняття готівки – 0,5% від суми.

Більш детальну інформацію можна отримати в своєму закладі освіти та на Інтернет сторінці www.sti.com.ua та www.apos.ua

Які типи загальноосвітніх та інших навчальних закладів є в системі загальної середньої освіти?

Відповідно до освітнього рівня, який забезпечується загальноосвітнім навчальним закладом (початкова загальна освіта, базова загальна середня освіта, повна загальна середня освіта), існують різні типи загальноосвітніх навчальних закладів I, II, III ступенів.

До загальноосвітніх навчальних закладів належать:

1) *середня загальноосвітня школа* – загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів (I ступінь – початкова школа, II ступінь – основна школа, III ступінь – старша школа, як правило, з профільним спрямуванням навчання);

2) *спеціалізована школа (школа-інтернат)* – загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів з поглибленим вивченням окремих предметів та курсів;

3) *гімназія* – загальноосвітній навчальний заклад II-III ступенів з поглибленим вивченням окремих предметів відповідно до профілю;

4) *лицей* – загальноосвітній навчальний заклад III ступеня з профільним навчанням і допрофесійною підготовкою;

5) *колегіум* – загальноосвітній навчальний заклад III ступеня філологічно-філософського та (або) культурно-естетичного профілів;

6) *загальноосвітня школа-інтернат* – загальноосвітній навчальний заклад з частковим або повним утриманням за рахунок держави дітей, які потребують соціальної допомоги;

7) *спеціальна загальноосвітня школа (школа-інтернат)* – загальноосвітній навчальний заклад для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку;

8) *загальноосвітня санаторна школа (школа-інтернат)* – загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів з відповідним профілем для дітей, які потребують тривалого лікування;

9) *школа соціальної реабілітації* – загальноосвітній навчальний заклад для дітей, які потребують особливих умов виховання (створюється окремо для хлопців і дівчат);

10) *вечірня (змінна) школа* – загальноосвітній навчальний заклад II-III ступенів для громадян, які не мають можливості навчатися у школах з денною формою навчання.

Інші навчальні заклади системи загальної середньої освіти:

позашкільний навчально-виховний заклад – навчальний заклад для виховання дітей та задоволення їхніх потреб у додатковій освіті за інтересами (науковими, технічними, художньо-естетичними, спортивними тощо);

міжшкільний навчально-виробничий комбінат – навчальний заклад для забезпечення потреб учнів загальноосвітніх навчальних закладів у профорієнтаційній, допрофесійній, професійній підготовці;

професійно-технічний навчальний заклад – навчальний заклад для забезпечення потреб громадян у професійно-технічній і повній загальній середній освіті;

вищий навчальний заклад I-II рівнів акредитації – навчальний заклад для задоволення потреб громадян за освітньо-кваліфікаційними рівнями молодшого спеціаліста і бакалавра з одночасним завершенням здобуття повної загальної середньої освіти.

Загальноосвітні навчальні заклади незалежно від підпорядкування, типів і форм власності можуть мати у своєму складі інтернати з частковим або повним утриманням учнів (вихованців) за рахунок власника.

Загальноосвітній навчальний заклад на основі Положення про загальноосвітні навчальні заклади розробляє статут, який затверджується власником (для державних та комунальних загальноосвітніх навчальних закладів – відповідним органом управління освітою) та реєструється місцевим органом виконавчої влади або органом місцевого самоврядування (стаття 9 Закону «Про загальну середню освіту», далі – ЗГСО).

Хто, згідно з законодавством, вважається учнем (вихованцем)?

Учень (вихованець) – особа, яка навчається і виховується в одному із загальноосвітніх навчальних закладів. Зарахування учнів до загальноосвітніх навчальних закладів здійснюється, як правило, із 6 років.

Статус учнів (вихованців) як учасників навчально-виховного процесу у загальноосвітніх навчальних закладах, їхні права та обов'язки визначаються цим Законом та іншими нормативно-правовими актами (ст. 20 ЗГСО).

Яким чином здійснюється зарахування учнів на навчання?

1. Місцеві органи виконавчої влади або органи місцевого самоврядування закріплюють за загальноосвітніми навчальними закладами відповідні території обслуговування і до початку навчального року обліковують учнів, які мають їх відвідувати.

2. Зарахування учнів до загальноосвітнього навчального закладу провадиться наказом директора, що видається на підставі заяви, за наявності медичної довідки встановленого зразка і відповідного документа про освіту (крім учнів першого класу).

3. Зарахування учнів до гімназій, ліцеїв, колегіумів, спеціалізованих шкіл (шкіл-інтернатів) провадиться у порядку, встановленому Міністерством освіти України.

4. Зарахування учнів до загальноосвітньої санаторної школи (школи-інтернату) провадиться у порядку, встановленому Міністерством освіти України та Міністерством охорони здоров'я України.

5. Направлення учнів (вихованців) до шкіл соціальної реабілітації та дострокове їхнє звільнення із цих навчальних закладів здійснюються за рішенням суду.

6. Зарахування та добір дітей для навчання у спеціальних загальноосвітніх школах (школах-інтернатах), їхнє переведення з одного типу таких навчальних закладів до іншого провадиться за висновком відповідних психолого-медико-педагогічних консультацій у порядку, встановленому Міністерством освіти України (ст. 18 ЗГСО).

Чи передбачає законодавство соціальний захист учнів (вихованців)?

Так, передбачає. Проте можливості застосування окремих положень закону визначаються в першу чергу місцем твого проживання, рівнем матеріальних доходів твоєї сім'ї і, звичайно, можливостями місцевого бюджету, які на сьогодні є недостатні. Проте за законом:

1. Учням (вихованцям) загальноосвітніх навчальних закладів може надаватися додатково соціальна і матеріальна допомога за рахунок коштів центральних органів виконавчої влади та місцевих бюджетів, коштів юридичних і фізичних осіб України та громадян, які проживають за її межами, а також коштів фонду загальнообов'язкового навчання і за рахунок інших надходжень.

Учні (вихованці) загальноосвітніх навчальних закладів незалежно від підпорядкування, типів і форм власності *мають право на пільговий проїзд*

міським та приміським пасажирським транспортом у порядку, встановленому Кабінетом міністрів України.

Учні (вихованці) загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості *забезпечуються транспортом до місця навчання і додому безоплатно.*

2. Діти з вадами слуху, зору, опорно-рухового апарату забезпечуються засобами індивідуальної корекції в порядку, встановленому Кабінетом міністрів України.

3. Вихованці шкіл-інтернатів усіх типів з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, перебувають на повному державному утриманні. Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, які навчаються в інших загальноосвітніх навчальних закладах, забезпечуються харчуванням, одягом та іншими послугами у порядку, встановленому Кабінетом міністрів України. Утримання вихованців, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, у спеціальних загальноосвітніх школах (школах-інтернатах) здійснюється за рахунок держави.

4. Діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, працевлаштовуються або продовжують навчання згідно з одержаною освітою у порядку, встановленому законодавством України (ст. 21 ЗГСО).

Як визначається кваліфікація спеціалістів з вищою освітою?

Випускникам вищих навчальних закладів присвоюється кваліфікація спеціаліста з вищою освітою певного професійного спрямування або спеціальності, яка відповідно до обсягу державної освіти визначається такими рівнями:

молодший спеціаліст – забезпечують технікуми, училища, інші навчальні заклади еквівалентного рівня;

бакалавр – забезпечують коледжі, інститути, консерваторії, інші навчальні заклади еквівалентного рівня;

спеціаліст – забезпечують інститути, інші навчальні заклади еквівалентного рівня;

магістр – забезпечують інститути, академії, університети, інші навчальні заклади, що мають відповідний сертифікат (ст. 36 ЗПО).

Які додаткові види соціально-матеріального забезпечення вихованців, учнів, студентів, курсантів, слухачів, стажистів, клінічних ординаторів, аспірантів, докторантів встановлюються законом?

Особи, які навчаються без відриву від виробництва, мають право на додаткову відпустку за місцем роботи, скорочену тривалість робочого часу та інші пільги, передбачені законодавством (див. Кодекс законів про працю України).

Для учнів, які проживають на відстані понад 3 кілометри від школи, організовується безкоштовне регулярне підвезення до школи і з школи рейсовим транспортом або транспортом підприємств, організацій та установ (ст. 48 ЗПО).

Згідно з Постановою Кабінету міністрів України від 5 квітня 1999 року «Про затвердження Порядку надання пільгового проїзду студентам вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації та учням професійно-технічних навчальних закладів у міському й приміському пасажирському транспорті та міжміському автомобільному і залізничному транспорті території України» (далі Правила) встановлюються такі пільгові тарифи:

- Пільговий проїзд у міському й приміському пасажирському транспорті та міжміському автомобільному і залізничному транспорті територією України встановлюється в розмірі половини вартості квитка для студентів денної форми навчання вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації та учнів професійно-технічних навчальних закладів, що фінансуються з державного та місцевих бюджетів (п. 2 Правил).
- Для проїзду у поїздах приміського і міжміського сполучення студенти та учні придбають квитки за половину їх вартості у загальних і плацкартних вагонах (п. 6 Правил).

Згідно з Правилами пільговий проїзд встановлюється щороку з 28 серпня по 28 червня, але окремими наказами транспортних організацій можуть надаватися додаткові пільги для проїзду у міському та приміському пасажирському транспорті та міжміському автомобільному і залізничному транспорті території України.

Як одержати економічну свободу?

Економічну свободу забезпечують гроші. Гроші часом дають батьки, проте батьки не вічні й не завжди такі багаті, щоб давати гроші систематично. Гроші часом можна виграти в якусь лотерею, але, як правило, виграє хтось, а не ти. Гроші можна вкрати, але зазвичай це

закінчується нарами в зоні. Єдиний спосіб мати гроші й бути незалежним — це добра робота.

Ти вирішив працювати?

ПАМ'ЯТАЙ:

- ти можеш самостійно влаштуватися на роботу, якщо тобі виповнилось 16 років (ст. 188 КЗПУ);
- якщо тобі вже 15 років, тебе можуть прийняти на роботу лише за згодою одного з батьків або особи, що їх замінює (ст. 188 ч.2 КЗПУ);
- якщо ж тобі 14 років і ти учень середньої школи, професійно-технічного чи середнього спеціального навчального закладу, тебе можуть прийняти для виконання легкої роботи, що не завдає шкоди здоров'ю і не порушує процесу навчання, у вільний від навчання час за згодою одного з батьків або особи, що їх замінює (ст. 188 ч.3 КЗПУ).

Примітка. Звісна річ, можна час від часу мити машини чи продавати газети. Але це не робота, про яку ми говоримо. Це тимчасова зайнятість, і правила, про які йшлося вище, сюди не прикладеш.

Де можна працювати в Україні?¹

На державному підприємстві. Років десять тому це найбільш поширене місце роботи молоді. Нині ці підприємства переживають не кращі часи й не дуже охоче беруть на роботу молодь, хоча повинні тримати певний відсоток робочих місць для першого працевлаштування молодих. Добра школа робітничих спеціальностей з невеликою, одначе, зарплатою.

На державній службі. Праця на певних посадах в органах державної влади для неповнолітніх практично закрыта, оскільки потребує певної кваліфікації та досвіду.

Робота в комерційній фірмі на сьогодні найбільш поширена. Досить часто не потребує кваліфікації, буває доволі прибуткова, проте не завжди законна, тобто без юридичного оформлення трудових відносин.

Власний бізнес, приватне підприємництво набувають розвитку, хоча серед неповнолітніх не досить поширені. Зазначимо, що легально займатись власним підприємництвом через заснування юридичної особи можна після досягнення 18 років (стаття 11 Цивільного кодексу України).

¹ *Повніше про проблеми працевлаштування — в книжці «Як знайти і не втратити роботу», Ін-т громадян. сусп-ва, 2000 р.*

Якщо тобі виповнилося шістнадцять, ти можеш стати членом чи засновником підприємства, колективного сільськогосподарського підприємства, селянського (фермерського) господарства (ст. 22 ЗУ «Про охорону дитинства»).

ПАМ'ЯТАЙ:

Прибутковий податок із заробітної плати неповнолітнього сплачується у таких самих розмірах, як і в дорослих.

Чи встановлені законодавством пільги з оподаткування окремих доходів, які можуть отримувати неповнолітні?

Відповідно до статті 5 Декрету Кабінету міністрів України «Про прибутковий податок з громадян» до складу доходів громадян не включаються (отже, не оподатковуються):

- е) доходи громадян від продажу вирощеної в особистому підсобному господарстві, на присадибній, дачній і садовій ділянках продукції рослинництва і бджільництва, худоби, кролів, нутрій, птиці як у живому вигляді, так і продукції їх забою в сирому вигляді та у вигляді первинної переробки;
- п) суми доходів осіб, які виконують сільськогосподарські та будівельні роботи в сільській місцевості, тимчасово або сезонно, а також членів студентських будівельних загонів, що споруджують об'єкти в сільській місцевості.
- з) проценти, дисконтні доходи і виграші по облігаціях державних позик, грошових вкладах, іменних ощадних сертифікатах, виграші за державними лотереями та державними казначейськими зобов'язаннями;
- і) вартість благодійної, у тому числі гуманітарної допомоги (далі — благодійна допомога), яка надходить у вигляді коштів або майна (безоплатно виконаної роботи, наданої послуги), на користь осіб, а саме:

Цільова благодійна допомога, яка надається благодійними організаціями набувачам благодійної допомоги для:

- відшкодування витрат на освіту (навчання) або перенавчання в закладах освіти набувача благодійної допомоги, зареєстрованого як безробітний, а також будь-якої іншої особи внаслідок проведення публічно оголошеного конкурсу, в тому числі, як призначення стипендій, що виплачуються через такі заклади освіти;
- відшкодування витрат на утримання набувача благодійної допомоги, який не досяг 18-річного віку, в дошкільному закладі, інтернаті, а також на оплату вартості утримання такого набувача у реалі-

білітаційних центрах або його навчання у музичних школах, школах мистецтв;

н) вартість путівок на лікування, відпочинок та у дитячі оздоровчі табори, крім туристських та міжнародних;

у) суми, одержані громадянами за здану ними вторинну сировину (макулатуру, ганчір'я, полімери, склобій, відходи гумові, у тому числі зношені шини);

Примітка: нумерація пунктів відповідає нумерації у статті 5 Декрету.

Що потрібно пам'ятати при прийнятті рішення про створення власного бізнесу?

По-перше, для відкриття своєї справи потрібно вирішити як реєструватись – як приватний підприємець чи як засновник юридичної особи?

Слід пам'ятати, що приватний підприємець без створення юридичної особи несе юридичну відповідальність усім своїм майном, але при цьому має певні переваги: економія коштів на реєстрації, спрощена форма ведення обліку та звітності для податкової інспекції, необов'язковість сплати багатьох видів податків.

Держава сприяє створенню молодіжних бізнес-центрів, бізнес-інкубаторів для реалізації програми підготовки молоді до підприємницької діяльності, надання інформаційних та консультативних послуг. З цієї метою розробляється та реалізується система заходів підтримки підприємництва молоді, включаючи довгострокове пільгове кредитування, забезпечення виробничими приміщеннями, страхування комерційного ризику тощо.

Органи місцевого самоврядування можуть встановлювати за рахунок коштів, що надходять до місцевого бюджету, пільгову плату за реєстрацію підприємств, створених молодими громадянами та молодіжними громадськими організаціями (Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні»).

При створенні юридичної особи засновник не несе майнової відповідальності за діяльність підприємства; зазначимо також, що кількість податків та сплачені суми у приватній фірмі в кілька разів більші, ніж у приватного підприємця.

По-друге, для створення власного бізнесу необхідно мати початковий власний або позичений капітал. Крім того, якщо ви ще не досягли повноліття, приватним підприємцем вас ніхто не зареєструє.

Як влаштуватися на роботу?

Перед прийняттям на роботу тобі слід пройти медичний огляд (медичний огляд осіб до 18 років гарантується ст. 191 КЗПУ).

Принагідно нагадай працедавцю, що він зобов'язаний укласти трудовий договір з тобою у письмовій формі.

У договорі має бути визначено:

- роботу, яку ти зобов'язаний виконувати;
- права й обов'язки твої та працедавця;
- умови розірвання договору.

ПАМ'ЯТАЙ:

- Ти маєш право на скорочену тривалість робочого часу (ст. 193 КЗПУ):
 - у віці 16-18 років – 36 годин на тиждень;
 - у віці 15-16 років (для учнів віком 14-15 років, які працюють у період канікул) – 24 години на тиждень.
- Тривалість робочого часу учнів, котрі працюють протягом навчального року у вільний від навчання час, не може перевищувати половини максимальної тривалості робочого часу для осіб відповідного віку.
- Тебе не можуть залучити до виконання важкої роботи, до роботи із шкідливими та небезпечними умовами праці, до роботи в нічний час, у вихідні дні, а також до підземних робіт (ст. 190 КЗПУ).
- Тебе не можуть залучити:
 - до надурочних робіт;
 - до підіймання і переміщення предметів, маса яких перевищує встановлені граничні норми для учнів (15 кг).

ОБЕРЕЖНО!

- Коли ти чи твій працедавець порушите вимоги п.п. 2, 3 або 4, твої батьки, усиновителі чи опікуни, а також державні органи та службові особи, на яких покладено нагляд і контроль за дотриманням законодавства про працю, можуть вимагати розірвання трудового договору з тобою, в тому числі й строкового, коли продовження його чинності загрожує твоєму здоров'ю як здоров'ю неповнолітнього або порушує твої законні інтереси.
- Ти маєш право на щорічну відпустку тривалістю 1 календарний місяць, що повинна надаватися будь-якої пори року за твоїм бажанням (ст.195 КЗПУ).
- Норма виробітку для тебе має встановлюватися виходячи з норми виробітку для дорослих працівників пропорційно скороченому ро-

бочому часу для осіб, що не досягли вісімнадцятирічного віку. Власником чи уповноваженим органом можуть встановлюватися також знижені норми виробітку.

- Працівникам, які проходять виробниче навчання або навчання в учбових закладах без відриву від виробництва, власник або уповноважений ним орган повинні створювати необхідні умови для поєднання роботи з навчанням (надавати спеціальні відпустки, інші пільги).
- Заробітна плата працівників віком до 18 років при скороченій тривалості щоденної роботи виплачується в такому ж розмірі, як працівникам відповідної категорії при повній тривалості щоденної роботи (ст. 194 КЗПУ).
- Звільнення працівників, яким ще не виповнилося 18 років, з ініціативи власника або уповноваженого ним органу допускається лише за згодою районної (міської) комісії у справах неповнолітніх (ст. 198 КЗПУ).

Ти втратив роботу?

Тобі, звісна річ, не пощастило. Проте не побивайся – ще не все втрачено!

Безробітними визнаються працездатні громадяни працездатного віку, які з незалежних від них причин не мають заробітку (або інших передбачених чинним законодавством доходів) через відсутність підходящої роботи, зареєстровані у державній службі зайнятості, справді шукають роботу й здатні до неї приступити.

Якщо тобі не виповнилося 16 років, тебе можна визнати безробітним лише у випадку, якщо ти працював і був звільнений у зв'язку зі змінами в організації виробництва й праці, реорганізацією, перепрофілюванням та ліквідацією підприємства, установи, організації або скороченням чисельності штату.

Держава сприяє незайнятим громадянам у поновленні їхньої трудової діяльності та забезпечує їм такі види компенсацій:

- надання особливих гарантій працівникам, вивільнюваним з підприємств;
- виплата стипендій у період професійної підготовки або перепідготовки і включення цього періоду до загального стажу;
- виплата в установленому порядку допомоги з безробіття;
- надання додаткової матеріальної допомоги безробітному громадянину й членам його сім'ї з урахуванням наявності осіб похилого віку та неповнолітніх дітей, які перебувають на його утриманні.

Банк. Яке чарівне слово! Як хочеться туди...

Якщо ти заробив трохи грошей і не проживав їх разом із «Стимороллом» чи «Диролом», то можеш, наприклад, покласти їх у банк.

Неповнолітній, який сам вніс вклад на своє ім'я, розпоряджається цим вкладом самостійно.

Вкладами, внесеними будь-якою особою на ім'я неповнолітнього, розпоряджаються:

- до досягнення неповнолітнім 15 років – батьки або інші законні представники неповнолітнього;
- по досягненні неповнолітнім 15 років – самі неповнолітні, але за згодою своїх батьків або інших законних представників.

ПАМ'ЯТАЙ!

Не варто гнатися за великими відсотками від вкладів. Як правило, великі відсотки обіцяють банки, створені передусім для того, щоб збагатити засновників, отож вони дуже ненадійні. Ліпше працювати з банками, що є стабільними і важливими для держави. Таким банкам збанкрутувати не дасть держава, а отже твої гроші будуть збережені.

Ти заподіяв комусь шкоду?

Доведеться відповідати.

Поза сумнівом, заробляти гроші досить складно. Ти молодий, у тебе весела компанія і вам усім хочеться передовсім розважатись, а не працювати. Але розважаючись – пам'ятай: якщо внаслідок «розваг» ти завдав комусь матеріальної чи фізичної шкоди, то маеш її відзбиткувати! Порядок відшкодування збитків визначається Цивільним кодексом України, ст.447.

Якщо тобі ще не виповнилося 15 років, відповідальність несуть твої батьки (усиновителі) або опікун, якщо не доведуть, що шкода сталася не з їхньої вини; якщо ж тобі від 15 до 18 років – за скоєне відповідатимеш на загальних підставах, а у випадках, коли в тебе нема майна або заробітку, достатнього для відшкодування, шкоду у відповідній частині відзбиткуватимуть батьки, якщо вони не доведуть, що шкоду заподіяно не з їхньої вини. (У випадку коли твої дії не містять складу злочину, а отже за їхнє вчинення не передбачено кримінальної відповідальності – розплатитися можуть твої батьки. В іншому випадку тобі доведеться ознайомитися з Кримінальним кодексом...)

Твоєму здоров'ю заподіяли шкоду?

Якщо тобі ще не виповнилося 15 років і ти не мав заробітку на час заподіяння шкоди, організація чи громадянин, відповідальні за скоєне,

зобов'язані відшкодувати необхідні витрати, пов'язані з ушкодженням твого здоров'я.

Після того як тобі виповниться 15 років, організація або громадянин, відповідальні за скоєне, зобов'язані відбиткувати також шкоду, пов'язану з втратою чи зниженням твоєї працездатності, виходячи з розміру середньої місячної заробітної плати некваліфікованого працівника в даній місцевості.

Якщо на момент ушкодження здоров'я ти у віці до 15 років мав заробіток, то відшкодування визначатиметься твоїм середнім заробітком, але не нижче мінімальної заробітної плати некваліфікованого працівника в даній місцевості (ст.445 ЦКУ).

Не хоч вчитися, хоч одружитися...

Шлюбний вік встановлено законодавством -для жінки у 17 років, а для чоловіка – у 18 років (стаття 22 Сімейного кодексу України, далі – СКУ).

Також за заявою особи, яка досягла 14 років, за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам (ст.23 СКУ). (Щоправда, палке кохання не вважається важливою причиною.)

Вагомими в таких випадках визнаються такі причини:

- наявність фактичних сімейних відносин;
Сім'ю може створити особа, яка народила дитину, незалежно від віку (ст. 4 СКУ).
- інші причини особистого, сімейного чи соціального характеру.

ПАМ'ЯТАЙ!

Ти не можеш укласти шлюбу:

- якщо ти або особа, з якою ти маєш намір одружитися, перебуває у шлюбі;
- з одним із своїх батьків чи дітей;
- з рідними братами і сестрами;
- якщо ти або особа, з якою ти маєш намір одружитися, визнані судом недієздатними внаслідок душевної хвороби або недоумства.

ОБЕРЕЖНО!

З моменту укладення шлюбу ти набуваєш цілковитої дієздатності й несеш відповідальність за свої дії нарівні з повнолітніми особами.

«Краще бути активним, ніж радіоактивним!»

(Екологічне гасло часів Перебудови)

Громадське життя досить цікаве й корисне для набуття навичок праці, встановлення контактів, пошуку партнерів та друзів. Ти також можеш брати активну участь у громадському житті.

ПАМ'ЯТАЙ:

- право громадян на свободу об'єднань – невід'ємне право людини, закріплене «Загальною декларацією прав людини» й гарантоване Конституцією України та законодавством України: Законами «Про об'єднання громадян», «Про благодійництво та благодійні організації», «Про молодіжні та дитячі організації»...²

Що таке молодіжні та дитячі громадські організації?

Молодіжні громадські організації – об'єднання громадян віком від 14 до 28 років, метою яких є здійснення діяльності, спрямованої на задоволення та захист своїх законних соціальних, економічних, творчих, духовних та інших спільних інтересів.

Дитячі громадські організації – об'єднання громадян віком від 6 до 18 років, метою яких є здійснення діяльності, спрямованої на реалізацію та захист своїх прав і свобод, творчих здібностей, задоволення власних інтересів, що не суперечать законодавству, та соціальне становлення як повноправних членів суспільства.

Створення дитячих організацій політичного та релігійного спрямування забороняється згідно з статтею 23 Закону України «Про охорну дитинства».

Український національний комітет молодіжних організацій (УНКМО) – спілка, що об'єднує більшість легалізованих всеукраїнських молодіжних та дитячих організацій, а також обласних, Автономної Республіки Крим, київських та севастопольських міських об'єднань молодіжних та дитячих громадських організацій. Через УНКМО в основному здійснюється державне фінансування молодіжних програм.

Засновниками молодіжних та дитячих громадських організацій можуть бути громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах і які досягли 15-річного віку. (Закон України «Про молодіжні та дитячі організації»).

² Більш детально про утворення та діяльність громадських організацій див. «Настільну книгу неприбуткових організацій», Ін-т громадян. сусп-ва, 2000 р.

Пустощі й відповідальність

Ти дорослішаєш... Те, що іще вчора вважалося дитячими пустощами, сьогодні може стати причиною твоєї відповідальності, оскільки може бути витлумачене як адміністративне правопорушення.

Адміністративне правопорушення (проступок) – це протиправний вчинок, який не тягне за собою кримінальної відповідальності.

Ти можеш бути притягнутий до адміністративної відповідальності, якщо на момент учинення адміністративного правопорушення досяг 16-річного віку.

Справи про правопорушення неповнолітніх, окрім окремих випадків, розглядаються районними (міськими) комісіями у справах неповнолітніх.

Такий розгляд може завершитися накладанням штрафу.

Злочин та покарання

Якщо ти вчинив злочин, то, як за Достоевським, тобі доведеться нести за це кару. Подейкують: колонія – не курорт. Втім, ліпше це не перевіряти на практиці.

Ти можеш бути притягнутий до кримінальної відповідальності за загальним правилом, якщо на момент скоєння злочину тобі виповнилося 16 років (Кримінальний кодекс України, далі – ККУ).

Ти можеш бути притягнутий до кримінальної відповідальності, якщо у віці 14-16 років, ти скоїв:

- умисне вбивство (ст.ст. 115-117);
- посягання на життя державного чи громадського діяча, працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, представника іноземної держави (ст.ст. 112, 348, 379, 400, 443);
- умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121, частина третя ст.ст. 345, 346, 350, 377, 398);
- умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 122, частина друга ст.ст. 345, 346, 350, 377, 398);
- диверсію (ст. 113);
- бандитизм (ст. 257);
- терористичний акт (ст. 258);

- захоплення заручників (ст.ст. 147 і 349);
- згвалтування (ст. 152);
- насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом (стаття 153);
- крадіжку (ст. 185, частина перша ст.ст. 262, 308);
- грабіж (ст.ст. 186, 262, 308);
- розбій (ст. 187, частина третя ст.ст. 262, 308);
- вимагання (ст.ст. 189, 262, 308);
- умисне знищення або пошкодження майна (частина друга ст.ст. 194, 347, 352, 378, частини друга та третя ст. 399);
- пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (ст. 277);
- угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна (ст. 278);
- незаконне заволодіння транспортним засобом (частини друга, третя ст. 289);
- хуліганство (ст. 296 Кримінального кодексу України).

Якщо ти вчинив суспільно-небезпечне діяння у віці від 11 років і до виповнення віку, коли тебе можуть покарати, слідчий повинен винести постанову про закриття справи та застосування до тебе примусових заходів виховного характеру й відправити справу прокуророві. Перед направленням справи прокуророві ти маєш право ознайомитися з усіма матеріалами справи, вдаючись при цьому до послуг захисника.

Якщо ти вчинив суспільно-небезпечне діяння у віці до 11 років, слідчий повинен винести постанову про закриття справи, повідомити про це прокурора та комісію в справах неповнолітніх за місцем твого проживання.

Якщо ти вчинив злочин, що не являє собою великої суспільної небезпеки, і суд визнає можливим твоє виправлення без застосування кримінального покарання, він може застосувати до тебе примусові заходи виховного характеру, які не є кримінальним покаранням. Зокрема, такі:

- передати під нагляд батьків або осіб, які їх замінюють;
- передати під нагляд громадської організації чи трудового колективу, а також окремим громадянам за їхньою згодою;
- направити до спеціальної навчально-виховної або лікувально-виховної установи для дітей та підлітків.

Якщо тобі ще не виповнилося 18 років, строк позбавлення волі як виду кримінального покарання не може перевищувати 10 років.

Допит неповнолітнього свідка у віці до 14 років, а на розсуд слідчого – віком до 16 років, провадиться за присутності педагога, а в разі необхідності – лікаря, батьків чи законних представників.

По закінченні допиту неповнолітнього свідка (до 16 років) його видаляють із залу суду, крім випадків, коли суд із власної ініціативи або за клопотанням прокурора чи інших учасників судового розгляду визнає присутність цього свідка в залі суду необхідною.

Пред'явлення обвинувачення неповнолітньому та його допит провадиться за присутності захисника.

У разі коли неповнолітній не досяг 16 років або коли неповнолітнього визнано розумово відсталим, при пред'явленні йому обвинувачення та його допити на розсуд слідчого чи прокурора або за клопотанням захисника можуть бути присутні педагог або лікар, батьки чи інші законні представники неповнолітнього.

Неповнолітні особи віком до 18 років відбувають покарання у вигляді позбавлення волі у виховно-трудовах колоніях загального режиму.

Звільнені з виховно-трудовах колоній до досягнення ними вісімнадцятирічного віку направляються до батьків або осіб, які їх заміняють. У разі якщо направлення звільненого неповнолітнього до батьків або осіб, які їх заміняють, неможливе у зв'язку з відсутністю вказаних осіб, комісія у справах неповнолітніх за місцем проживання звільненого на подання адміністрації колонії вживає заходів до влаштування звільненого на роботу відповідно до набутого ним фаху або на навчання, а також до забезпечення його житловою площею.

Звільнені неповнолітні віком до 16 років направляються до місця проживання у супроводі працівника виховно-трудової колонії або родичів неповнолітніх (якщо є на те їхня згода).

Моя міліція мене береже, або Зустріч з міліцією...

Якщо вже тобі випало зіткнутися з міліцією,

ПАМ'ЯТАЙ:

міліції для виконання покладених на неї обов'язків надається право затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях:

- неповнолітніх віком до 16 років, які залишилися без опікування, на строк до передачі законним представникам або до влаштування у встановленому порядку;
- неповнолітніх, які вчинили суспільно небезпечні діяння і не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність, — до передачі їх законним представникам або направлення у приймальники-розподільники, але не більш як на 8 годин;
- осіб, які виявили непокору законній вимозі працівника міліції, — до розгляду справи народним суддею;

- осіб, які перебували в громадських місцях у стані сп'яніння, якщо їхній вигляд ображав людську гідність і громадську мораль або якщо вони втратили здатність самостійно пересуватися чи могли завдати шкоди людям навколо або собі, — до передачі їх у спеціальні медичні заклади або для доставки до місця проживання, а за відсутності таких — до їхнього протверезіння.

Осіб, які порушили правила обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, може бути затримано на строк до трьох годин для складання протоколу, а в необхідних випадках для встановлення особи, проведення медичного огляду, з'ясування обставин придбання вилучених наркотичних засобів і психотропних речовин та їх дослідження — до трьох діб з повідомленням про це письмово прокурора протягом двадцяти чотирьох годин з моменту затримання або на строк до десяти діб з санкції прокурора, якщо правопорушники не мають документів, що посвідчують їх особу. (ст. 263 п.3 Кодексу «Про адміністративні правопорушення»)

Порядок затримання й строки тримання під вартою визначаються ст.ст. 261, 263 Кодексу «Про адміністративні правопорушення» та ст. 106 Кримінально-процесуального кодексу України.³

Військовий обов'язок

Захист України — конституційний обов'язок кожного громадянина.

Загальний військовий обов'язок включає:

- підготовку громадян до військової служби;
- приписку до призовних дільниць;
- призов на військову службу;
- проходження за призовом або добровільно військової, альтернативної (невійськової) служби;
- виконання військового обов'язку в запасі;
- дотримання правил військового обліку.

Щодо загального військового обов'язку громадяни України поділяються на такі категорії:

- допризовники — особи, які проходять допризовну підготовку до приписки їх до призовних дільниць;
- призовники — особи, які приписані до призовних дільниць;
- військовослужбовці — особи, які проходять військову службу;

³ *Більш детально про це див. у картці «Права особи при затриманні, арешті, обшуку...», Ін-т громадян. сусп-ва, 1998 р.*

- службовці за призовом – особи, які проходять військову альтернативну (невійськову) службу;
- військовозобов'язані – особи, які перебувають у запасі;
- невійськовозобов'язані – особи, яких не взято на військовий облік або знято з нього (стаття 1 Закону «Про загальний військовий обов'язок і військову службу»).

На строкову службу в мирний час призиваються придатні до неї за станом здоров'я і віком громадяни, яким до дня відправки у військові частини виповнилося 18 років.

Від призову на строкову службу в мирний час звільняються призовники:

- визнані за станом здоров'я непридатними до військової служби;
- які до дня відправки на строкову військову чи альтернативну службу досягли 25-річного віку;
- які мають духовний сан і штатну посаду в одній із зареєстрованих релігійних конфесій;
- які постійно мешкають за кордоном, якщо вони не мають постійного місця проживання в Україні;
- батьки, рідні брати, сестри яких загинули чи померли або стали інвалідами під час проходження військової служби.

Альтернативною (невійськовою) службою є служба поза Збройними Силами України чи іншими військами, що запроваджується замість проходження військової служби. Право на альтернативну (невійськову) службу як вид виконання загального військового обов'язку мають за наявності істинних релігійних переконань громадяни України, які належать до діючих згідно з законодавством України релігійних організацій, віровчення яких не допускає користування зброєю та служби у Збройних Силах.

Курити шкідливо для здоров'я, але ще шкідливіше вживати алкоголь або наркотики

З тобою сталася біда – ти привичаївся до алкоголю чи наркотиків. Це, звичайно, погано, але ще не все втрачено. Треба вжити активних дій для лікування.

Ти можеш звернутися за допомогою до міських служб у справах неповнолітніх чи до регіональних центрів медико-соціальної реабілітації та лікування наркоманії та алкоголізму.

Лікування від наркоманії та алкоголізму, у випадку самостійного звернення громадян, що перебувають у немедицинській залежності від цього лиха, здійснюється анонімно, з індивідуальним підходом у кожному конкретному випадку, за кошт держави.

Телефони служб у справах неповнолітніх:

(044) 225-10-64, 296-87-80 — Київ,
(03722) 5-17-24 — Чернівці,
(03322) 5-50-10 — Луцьк,
(04141) 2-16-85 — Новоград-Волинський,

Також ти можеш звертатися з будь-якими питаннями за «телефонами довіри», що діють на всій території України:

(044) 221-08-08, 411-44-86 — Київ,
(03722) 2-41-49 — Чернівці,
(0622) 35-98-66; 93-59-08 — Донецьк

і до Державного центру соціальних служб для молоді за адресою:

01030, м.Київ, вул.Б.Хмельницького, 51-б, 4 поверх, а/с 110
тел/факс (044) 246-49-85, 246-49-87, E-mail: dcsm@ukr.com

Державна політика щодо молоді в Україні

Державна політика стосовно дітей, сім'ї та молоді в Україні сьогодні зорієнтована на створення сприятливих умов, розвиток особистих, професійних навичок, зміцнення потенціалу молоді.

На це спрямовані конкретні соціальні проекти та програми, що реалізують центри соціальних служб для молоді, які мають значні здобутки та неоцінний досвід.

На сьогодні в Україні функціонує 631 центр соціальних служб для молоді, при яких діють 1480 спеціалізованих служб, а саме: 545 служб соціальної підтримки сімей «Родинний дім», 129 служб психологічної допомоги «Телефон Довіри», 17 кризових центрів соціально-психологічної допомоги, 54 центри соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями, 397 мобільних консультативних пунктів соціальної роботи у сільській та гірській місцевості, 32 консультативних пункти «Довіра» для ін'єкційних споживачів наркотиків, 164 служби соціального супроводу неповнолітніх та молоді, які знаходяться у місцях позбавлення волі та повернулися з них, 142 служби вторинної зайнятості молоді.

Бажаємо успіху !

ЦЕНТРИ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ ДЛЯ МОЛОДІ В МІСТІ КИЄВІ

Голосіївський:

03040, м.Київ, вул.Бубнова, 5
(044) 263-03-49, 263-89-04

Дарницький:

02068, м.Київ, вул.Олійника, 21
(044) 564-90-26, 572-04-40

Десянянський:

02220, м.Київ, вул.Сабурова, 20
(044) 530-50-59

Дніпровський:

02183, м.Київ, бульв.Перова, 56
(044) 512-23-48, 512-01-21

Оболонський:

004211, м.Київ, вул.Лайоша Гавро, 7-г
(044) 418-97-75,
ssmobolon@gomail.com.ua

Печерський:

01000, м.Київ, вул.Московська, 37/2
(044) 290-40-44, факс: 290-40-44, E-
mail: cssm@abc.kiev.ua

Подільський:

04108, м.Київ, вул.Мостицька, 20
(044) 430-86-39, факс: 430-86-39

Солом'янський:

03186, м.Київ, вул.Соціалістична, 3
(044) 248-32-98

Святошинський:

03142, м.Київ, вул.Доброхотова, 24-а
(044) 423-15-70, факс: 423-15-80

Шевченківський:

04119, м.Київ, вул.Білоруська, 34
(044) 219-30-68

ЦЕНТРИ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ ДЛЯ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Автономна Республіка Крим

Республіканський центр

95000, м.Сімферополь, вул.Дибенка,
60, а/с 1517 (0652) 24-10-89,
факс: 24-10-89

99011, м.Севастополь,
вул.Пушкіна, 18

(0692) 54-31-74, факс: 54-40-68,
E-mail: CSSM@stel.sebastopol.ua

Вінницька область

21050, м.Вінниця,

вул.Володарського, 47

(0432) 32-50-92, факс: 32-50-92,
E-mail: ssy@mail.vstu.vinnica.ua

Волинська область

43024, м.Луцьк, просп.Молоді, 4
(03322) 7-12-12, факс: 3-56-90,
E-mail: vocssm@privat-online.net

Дніпропетровська область

49000, м.Дніпропетровськ,
вул.Московська, 12,
аб/с. 17

(0562) 37-48-20, факс: 37-48-18,
E-mail: ocssm@ukr.net

Донецька область

83105, м.Донецьк, бульв.Пушкіна, 34
(0622) 90-73-12, (062) 335-25-75,
факс: 92-35-98,

E-mail: molod@oda.dn.ua

Житомирська область

10014, м.Житомир,

вул.М.Бердичівська, 25, к.701
(0412) 37-15-64, 42-09-76,
факс: 37-15-64

Закарпатська область

88000, м.Ужгород,
пл. Народна, 4, к. 601-603,605,608
(03122) 3-22-77, 3-52-27,
(0312) 61-74-76,
факс: 3-52-27, 61-74-76

Запорізька область

69037, м. Запоріжжя,
вул. Рекордна, 24, аб/с. 3356
(0612) 34-36-31, факс: 34-01-81, E-
mail: css@reis.zp.ua

Івано-Франківська область

76000, м. Івано-Франківськ,
вул. Гординського, 10
(03422) 3-20-51, 3-10-04, факс: 2-52-98
E-mail: rccsu@il.if.ua

Київська область

01030, м. Київ,
вул. Б. Хмельницького, 31
(044) 246-47-96, факс: 235-84-35

Кіровоградська область

25022, м. Кіровоград, пл. Кірова, 1 –
для листів
вул. К. Маркса, 84, 3 поверх – офіс
(0522) ф: 24-67-83, т. 32-10-07
E-mail: socium@kw.ukrtel.net

Луганська область

91057, м. Луганськ,
вул. Коцюбинського, 27
(0642) 52-65-00, факс: 58-18-13, E-
mail: splus@ler.lg.ua

Львівська область

79000, м. Львів, вул. Чайковського, 17
(0322) 72-87-61, 72-98-95
E-mail: locssm_2000@mail.ru.com

Миколаївська область

54001, Миколаїв, вул. Спаська, 43
(0512) 35-00-23, факс: 35-90-53,
E-mail: socserv@mksat.net

Одеська область

65107, м. Одеса, вул. Канатна, 83,
к. 821, 823
(0482) 25-85-21,

Полтавська область

36029, м. Полтава,
вул. Жовтнева, 54, к. 401
(05322) 2-94-11, факс: 7-33-29
E-mail: slsodium@kot.poltava.ua

Рівненська область

33023, м. Рівне-23, а/с 58
поштова адреса 33027 вул. Орлова, 40
(0362) 28-96-04, 28-07-43
факс: 28-96-04

Сумська область

40002, м. Суми, вул. Леваневського, 86
(0542) 25-79-26, 25-85-35,
факс: 25-85-35,
E-mail: sumycssm@pochta.org

Тернопільська область

46001, м. Тернопіль,
вул. Крушельницької, 18, к. 712
(0352) 22-25-15, факс: 22-80-13,
E-mail: center@youth.govte.ua

Харківська область

61022, м. Харків, Держпром, 1 під.,
3 поверх, к. 49-а
(0572) 40-83-51, 40-87-11

Херсонська область

73025, м. Херсон, вул. Комунарів, 11
(0552) 26-30-54, факс: 26-35-51
E-mail: rcssy@public.kherson.ua

Хмельницька область

29000, м. Хмельницький,
майдан Незалежності, 1
(0382) 76-55-58, 76-55-95

Черкаська область

18003, м. Черкаси,
вул. Пастерівська, 102
(0472) 63-05-54, факс: 63-05-54,
E-mail: gold@goldheart.cherkassy.ua

Чернівецька область

58000, м. Чернівці,
вул. Університетська, 20
(0372) 55-28-02, 55-04-00,
факс: 55-28-02

E-mail: ocssm@chsu.cv.ua

Чернігівська область

14000, м. Чернігів, вул. Шевченка, 21
(04622) 7-89-84, 7-89-58, факс: 7-89-84
E-mail: inform@regadm.cn.ua

Укладач: *Роман Ткачук*
Редактор: *Світлана Шовкошитна*
Дизайн: *Галинна Анненко*
Макет та технічна редакція : *Віталій Усаєнко*

У дизайні обкладинки використано елементи брошури першої редакції, автор дизайну якої *Дарина Баранова*

Підписано до друку з оригінал-макету 09.01.2003.
Формат 60x84/16. Гарнітура Newton. Папір офсетний.
Умовн.-друк. арк. 1,63. Обл.-вид. арк. 1,28. Наклад 3000.

*Віддруковано на обладнанні
Інституту громадянського сіспільства*

Інститут громадянського суспільства
01103, Київ, б.Дружби народів, 22, к. 21
E-mail: csi@csi.org.ua
<http://www.csi.org.ua>